

Sofi Oksasen kyyhkysset pelmahtivat Riikaan ja Tarttoon

Jouko Grönholm

Sofi Oksasen Kun kyyhkysset katosivat -romaanin käännös kuului latvialaisen kirjakevään suomalaistapauksiin. Se sai yhtä kiinnostuneen vastaanoton ja viritti yhtä vilkasta keskustelua kuin Oksasen Viro-aiheisen romaanisarjan edellisekin osat: Stalinin lehmät ja Puhdistus.

Puhdistus tunnetaan Latviassa hyvin myös Jaunais Rigas Teatrisin eli Riian Uuden Teatterin vaikuttavana ja yhä ohjelmistoon kuuluvana näyttämötulkintana, joka sai romaanin eräiden motiivien takia nimen Muša (Kärpänen). Sekin osoittaa, että Oksasen tekstien tiukoista Viro-kytköksistä huolimatta niiden sisältö ja toteutus puhuttelevat yhtä lailla Latviassa ja Liettuassa.

Kuopion kaupunginteatteriin valmistuu vuoden 2016 alussa Sofi Oksasen näytelmä Kun kyyhkysset katosivat. Esityksen ohjaa virolaisen teatterin kärkinimiin kuuluva Priit Pedajas. Ennakkotiedot lupaavat omanlaistaan tulkintaa, joka ei toista tähänastisia Oksas-esityksiä.

Suomalainen kantaesitys nähtiin Kansallisteatterissa marraskuussa 2013. Toinenkin tulkinta ehti valmistua jo ennen Kuopion esitystä, sillä helmikuun viimeisenä päivänä 2015 nähtiin legendaarisen Vanemuine-teatterin suurella näyttämöllä Tartossa virolainen kantaesitys.

Tiit Palun ohjauksessa Kui tuvid kadusid toteutuu voimaperäisenä petoksen kierteenä. Keskushenkilö Edgar antautuu sekä saksalaisten että neuvostoliittolaisten miehittäjien apuriksi ja välikappaleeksi. Hän on propagandakoneistojen uhri ja omien valheidensa vanki, joka toiminnallaan moninkertaistaa totalitaarisen vallankäytön seuraukset.

Kun näytelmä tutkii yksilön täydellistä antautumista totalitarismin ehtoihin, teatteritulkinta toteutuu kuin luonnostaan äärimmäisyyksien taiteena: viiltävien kärjistysten ja ankarien pelkistysten sarjana. Vanemuine-teatterin esitys on suorasukainen, luja ja väkevä; kaunistelulle tai asioiden pehmentämiselle ei jää sijaa.

Oksasen tuotannolle tyypillinen aikatasojen vaihtelu ja lomittaminen on tässä näytelmässä saanut väistyä kronologian tieltä. Kuva Edgarin totaalisen itsekkäistä ja häikäilemättömistä ratkaisuihin piirtyy entistäkin kireämpänä. Valhe seuraa toistaan; tyydytyksen tuo vain petosten toteutuminen. Kun on tarvis, Edgar pystyy jopa kääntämään omat tekonsa ikään kuin jonkun toisen tekemiksi.

Palun dramaturgia käyttää sekä romaanin että näytelmätekstin aineksia. Syntyy nelikenttä, jossa hahmottuu koko autoritaarinen systeemi monenlaisine vaikutuksineen. Pelko hallitsee niin Edgaria kuin hänen puolisoaan, herkkää Juuditia. Juudit yrittää tasapainotella epäonnistuneen avioliittonsa ja natsisuhteidensa välillä, mutta hänen kohtalonsa on rankkaakin rankempi.

Perusasetelmat toistuvat neuvostokomentoa edustavassa kapteeni Porkovissa. Juuri Porkov esittää Edgarille toimeksiannon propagandafilmiä, jonka Vanemuine-teatteri on myös toteuttanut; siinä esiintyvät kärjistyneinä koko valheellisen koneiston järkyttävimmät väitteet.

Vaikka Kun kyyhkysen katosivat on lähtökohdiltaan ja aineistoltaan kiinteästi sidoksissa Viron poliittiseen historiaan, sen sisältö ja ydinpiirteet yleistyvät sangen helposti: kysymys on minkä tahansa totalitaristisen järjestelmän poliittisesta todellisuudesta ja sen vaikutuksista yksilöiden elämään. Rinnastuskohteet Venäjän nykyiseen aggressioon Itä-Ukrainassa ovat päivänselviä. Siksi on entistäkin jännittävämpää seurata, millaiseksi muotoutuvat näytelmän seuraavat toteutukset.

Jouko Grönholm
Toimittaja ja kriitikko, Riika

Aiemmin sarjassa julkaistut kirjoitukset löydät [täältä](#).